

Анісімова О.Е. Формування особистості дитини з особливими потребами засобами фребельпедагогіки. / Збірник наукових праць «Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання з закладах освіти. Наукові записки рівненського державного гуманітарного університету». Випуск 10 (53). – Рівне: РДГУ, 2014 – 33-36 с.

УДК 372.21

Анісімова Олена Едуардівна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної освіти,
Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ФРЕБЕЛЬПЕДАГОГІКИ

Стаття присвячена висвітленню гуманістичних засад виховної системи видатного німецького педагога Ф.Фребеля. Розкрито основні положення його педагогічної концепції, з'ясовано можливість їх використання у процесі формування особистості дитини з особливими потребами.

Ключові слова: гуманно-особистісний підхід до дитини, фребельпедагогіка, інклюзивна освіта.

У сучасних умовах соціально-політичного розвитку України відкрилися нові перспективи змін в системі спеціальної освіти, пов'язані з новим ставленням до дітей з особливими потребами, з вирішенням питань їх соціалізації й інтеграції в суспільство. Гостро постає проблема навчання дітей з обмеженими можливостями в умовах загальноосвітніх закладів.

Головною метою сучасної дошкільної освіти проголошено створення сприятливих умов для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини. Актуальність і значущість цієї проблеми є дуже важливою, оскільки соціально-педагогічна підтримка і реабілітація дітей з особливими потребами розвитку, створення умов для їхньої успішної соціальної та психологічної адаптації, розвиток їхньої життєвої компетентності є принциповою ознакою демократичної освіти і суспільного життя [3,50].

Пошуку нових підходів до організації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі сприяє гуманно-особистісний підхід до дитини.

Питання гуманного ставлення до дитини привертало і привертає увагу філософів, психологів, педагогів з давніх-давен до тепер. Гуманістичні ідеї у вихованні – явище не нове у педагогіці. Видатні педагоги-гуманісти зверталися до здібностей і якостей особистості, до її внутрішнього світу, як до джерела та механізму існування всього живого. Гуманістичні традиції – прагнення до возвеличення людини – вийшли з глибини людської культури (П.Ф.Каптерев, Я.А. Коменський, Я. Корчак, й.Г. Песталоцці, Ж.Ж.Руссо, К.Д.Ушинський). В умовах сьогодення, зберігаючи кращі здобутки світової та вітчизняної педагогіки, українська освіта, зокрема дошкільна, докладає чимало зусиль для утвердження гуманістичних ідеалів, спрямованих на розвиток і самореалізацію кожної особистості [2, 91].

Одним із оптимальних напрямів у вирішенні цієї проблеми виступає інтегрована освіта, тобто спільне навчання і виховання дітей з обмеженнями здоров'я і тих, що не мають таких обмежень. Втілення ідей гуманізації у практиці дошкільної освіти уможлиблюється за такого педагогічного процесу, в якому вирішуються завдання створення умов для емоційного комфорту дитини в оточенні однолітків, активної творчої діяльності дитини з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, потреб [1,36].

Метою статті є висвітлення гуманістичних засад виховної системи видатного німецького педагога Ф.Фребеля, розкриття основних положень його педагогічної концепції, показу можливості їх використання у процесі формування особистості дитини з особливими потребами.

Вперше ідея гуманно-особистісного підходу до дитини знайшла своє відображення в педагогічній системі Фрідріха Фребеля, видатного діяча в галузі дошкільного виховання, засновника першого дитячого садка. Фребельпедагогіка спрямована на пошук самобутніх підходів до виховання та розвитку кожної дитини. Ідеї щодо виховання безпритульних дітей, дітей без

батьківського догляду та тих, хто потребує особливої підтримки суспільних закладів, розповсюдились у всіх цивілізованих країнах ХІХ ст.

Важливо дослухатись до думок Ф.Фребеля про те, що «...дітям необхідне спілкування із іншими, для того, щоб їх розвиток був гармонійним. Потреба людини у спілкуванні закладена в основу прогресу...» [4].

Видатний педагог наголошував, що у навчальному процесі слід обов'язково враховувати індивідуальний підхід до дітей. Релігійне та моральне виховання повинне займати провідне місце і проводитись у групі дітей з метою оволодіння ними практичним досвідом спілкування між собою. За його переконанням головним засобом повноцінного розвитку дитини як індивідуальності і суспільної особистості виступає спілкування з дорослими та однолітками. Своєю педагогікою Ф.Фребель демонстрував проникнення в інтереси дитини, в її духовний світ, думки, прагнення як засіб вибору адекватних педагогічних дій, реакцій на її поведінку.

Фребелівська виховна позиція полягає у розумінні того, що людина є частиною природи, яку створив Бог і різноманітна людська діяльність детермінована божественною силою. Внутрішній світ людини, а якому закладені потенціальні сили, повинен постійно розвиватись та удосконалюватись. Призначення людини, за Фребелем, полягає в тому, щоб виявити своє божественне начало і зробити його можливо більш досконалим, а мета виховання – в тому, щоб допомогти людині розкрити свою божественну сутність, вдосконалювати її і висловити зовні. «Божественне начало в людині, його сутність, має за допомогою виховання бути розвинене в ньому і передано зовні ...» [5, 164].

Сучасна дошкільна педагогіка керується основним положенням концепції фребельпедагогіки про те, що особистість дитини, її самобутність та індивідуальність (в усіх відношеннях і виявах) є головною цінністю виховного процесу. Такі гуманістичні традиції можна вважати ідеологічним фундаментом інклюзивної освіти. Адже Ф.Фребелем проголошено, що кожна дитини має унікальні особливості та здібності, необхідно брати до уваги потреби кожної дитини та забезпечити їй умови для повноцінної соціалізації в спеціально

створених умовах дитячого закладу. Німецький вчений був ідеалістом, послідовником філософії Фіхте і Гегеля, і дітей він вважав «квітами життя»: «Малюки подібні рослинам. Усім їм потрібен догляд і захист. Кожна дитина прекрасна сама по собі, але по-справжньому розквітає тільки в оточенні своїх однолітків» [4].

Думка про необхідність вивчення психофізіологічних особливостей дитини-дошкільника привела Ф.Фребеля до створення суспільного закладу для виховання дітей – «дитячого садка». На його думку, такий заклад повинен був здійснювати всебічний розвиток дітей, включаючи їх у різноманітну діяльність.

Основними видами діяльності дітей у дитсадку повинні бути ігри, ритмічні рухи, нескладні роботи на городах та квітниках. Вчений довів, що гра є основною рушійною силою розвитку. Слід лише забезпечити дітей необхідними матеріалами. Для цього було запропоновано серію дидактичних матеріалів під назвою «дарунки для дитячих ігор». Вони сприяють різнобічному розвитку дитини: розвивають психічні процеси та дрібну моторику рук, рухові навички, знайомлять із поняттям про форму, розмір, колір, ціле та частини.

Запропоновані педагогом ігри пов'язані з вихованням моральних якостей. Наприклад, гра під назвою «Німецький дубовий вінок», з точки зору Ф.Фребеля, вчить основним людським чеснотам. Це – гра «в чотири головні якості» (їй можна дати назву чесноти дитячого та юнацького віку, а також чесноти людського життя взагалі): доброзичливість (любов), невибагливість (скромність), чистота життя (невинність) і, нарешті, твердість, сталість (надія).

Серед умінь, які формуються в дошкільні роки, Ф.Фребель особливо виділяє здатність до самореалізації в художніх видах діяльності. Це уміння відображення дитиною своїх життєвих вражень, вираження внутрішнього світу з обов'язковим обміном почуттями з навколишніми людьми. Саме так закладається базовий фундамент для розвитку таких видів образотворчої діяльності як малювання, аплікація, ліплення, художнє конструювання. До «фребелівських» занять також відносили: маніпулювання з предметами, нанизування, викладання із паличок, плетіння із смужок паперу, тканини,

ниток, вишивання. Усі ці дії рук повинні були обов'язково мати мовний супровід у вигляді спеціально складених віршів та пісень. Актуальними для сучасної практики дошкільної освіти є думки про необхідність створення умов для повноцінного розвитку мовлення дітей, адже саме мова є «безцінним скарбом» та визначальною для психічного розвитку дитини. Розмова повинна бути смислоутворюючим компонентом будь-якого виду діяльності. Через мову дорослий знаходить шлях до душі і розуму дитини та її почуттів. «Гра і мова – ось стихія, в якій живе дитина» [4, 312].

Такі форми роботи забезпечують можливість охоплення різноманітною діяльністю малюків із різними можливостями та вміннями, створюють умови для опанування дітьми таких інтелектуальних операцій, як зіставлення, аналіз, порівняння, узагальнення, розвивають пам'ять, увагу, фантазію, «вірність руки і ока». Педагог розглядав розвиток дитини як розвиток властивих їй від народження інстинктів та вбачав цілі, що перебувають у повній відповідності з істотою дитини як людини. Ось які це цілі: зберігати себе у такому стані, в якому дитина перебуває як істота самостійна; вправляти та зміцнювати свої члени і почуття власними силами при дедалі більшій самостійності та індивідуальності; збагачувати відомості та переконуватися у самостійному існуванні того, що її оточує [5, 81].

Ф.Фребель наголошував на тому, що предметом постійної педагогічної турботи повинно бути збагачення емоційно-чуттєвої сфери дитини. Саме від цього залежить істинне щастя. «Освіта і виховання мають свою основу й джерело в почутті й відчутті, тобто в серці все це має знаходити собі відгук вже з раннього дитинства, на перших етапах розвитку почуттів і розуму дитини, а для цього слід, щоб дитини була введена у світ гармонії й співчуття» [5, 78].

Отже, Ф.Фребель підходить до обґрунтування необхідності всебічного, гармонійного розвитку кожної дитини. Перша найвища вимога полягає в необхідності виховання і навчання в єдності з життям і природою, йдучи за природою дитини, її внутрішніми законами. В основу такого педагогічного підходу закладено ідею, що забезпечує рівне відношення до усіх людей, але створює певні умови для дітей, які потребують особливих педагогічних дій.

Тому педагогом проголошується повага до особистості дитини, гуманне ставлення до дитячої душі, щира турбота про її фізичний та психічний стан. «Ми маємо прагнути ставитись до дитини стосовно її природи, її внутрішніх законів, маємо розвивати її, виховувати і навчати у непорушному єднанні з життям і природою... Таке розуміння дитини і людини взагалі є першим і вищим основним положенням, головною вимогою виховання людини» [5, 77].

Ці положення фребельпедагогіки надзвичайно актуальні в особистісно-орієнтованій парадигмі сучасної освіти. Згідно них всі педагогічні дії зосереджуються навколо максимального розкриття особистісного потенціалу та врахування індивідуальності кожної дитини. Слід наголосити, що в контексті інклюзивної освіти, педагогічні ідеї Ф.Фребеля вимагають уважного опрацювання з метою використання у професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку можуть полягати у використанні ідей видатного німецького вченого в умовах гуманізації та демократизації дошкільної освіти України.

Література:

1. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності : монографія / за ред.. Т.І. Поніманської, І.М. Дичківської. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 208 с.
2. Косенко Ю.М. Основи педагогічної майстерності вихователя. Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». 2-ге видання, доповнене . – Маріуполь: ТОВ «Друкарня «Новий світ», 2014. – 360 с.
3. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : підручник / Т.І. Поніманська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2013. – 464 с. – (Серія «Альма-матер»).
4. Фребель Фридрих. Педагогические сочинения / Перевод с немецкого Н. Н. Соколова. – Москва, 1913. – Том II. Детский сад. (Детские игры. Устройство детского сада) – 581 с.
5. Фребель Ф. Дитячий садок : хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / За заг.ред. З.Н.Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – 511 с.

Анисимова Е.Э.

**ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА С ОСОБЫМИ
ПОТРЕБНОСТЯМИ СРЕДСТВАМИ ФРЕБЕЛЬПЕДАГОГИКИ**

Статья посвящена раскрытию гуманистических основ воспитательной системы выдающегося немецкого педагога Ф.Фребеля. Представлены основные положения его педагогической концепции, показана возможность их использования в процессе формирования личности ребенка с особыми потребностями.

Ключевые слова: *гуманно-личностный подход к ребенку, фребельпедагогика, инклюзивное образование.*

Anisimova E. E.

**THE FORMATION OF PERSONALITY CHILD WITH SPECIAL NEEDS
FUNDS FREBELPEDAGOGY**

The article is devoted to humanistic foundations of the educational system of the outstanding German teacher F.Frebel. The main points of his pedagogical concept consist the possibility of their use in the formation of the personality of a child with special needs.

Keywords: humanistic and personal approach to a child, frebelpedagogy, inclusive education.

Авторська довідка

Анісімова Олена Едуардівна - кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти Херсонського державного університету

ДОМАШНЯ АДРЕСА

Анісімова Олена Едуардівна.
вул. Бойко, 187, кв. 23;

м.Херсон, 73000

Тел.дом.: (0552) 37-77-25, тел.моб.: 0990224295

e-mail: anisimova_7@ukr.net